

ZAGREB**Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti****Kandidatkinja:****IVA PASINI, povjesničarka umjetnosti,
znanstvena novakinja u Strossmayerovoj
galeriji starih majstora Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti****Mentorica: dr. sc. Sanja Cvetnić, izv. prof.****Naslov disertacije:****STROSSMAYEROV ČASOSLOV U HRVATSKOJ
AKADEMIJI ZNANOSTI I UMJETNOSTI****Povjerenstvo za obranu disertacije:**

- 1. dr. sc. Predrag Marković, docent
(predsjednik)**
- 2. dr. sc. Sanja Cvetnić, izv. prof.**
- 3. dr. sc. Milan Pelc, znan. savj.**

Datum obrane disertacije: 3. srpnja 2008.

SAŽETAK

Strossmayerov časoslov rijetko je i u okvirima hrvatske umjetničke baštine izuzetno vrijedno i dobro očuvano djelo knjižnoga slikarstva 15. stoljeća. Po nekim značajkama (vrijeme i podrijetlo nastanka, stilske osobine) *Časoslov* je jedinstven u domaćoj sitnoslikarskoj baštini. Od ulaska u zbirku Strossmayerove galerije starih majstora HAZU, kao poklon biskupa Josipa Jurja Strossmayera prigodom svečanoga otvorenja 9. studenoga 1884. godine, do sada je ostao gotovo nepoznat domaćoj stručnoj javnosti, a posve nepoznat onoj inozemnoj. Osim nekoliko uzgrednih osvrtâ, nije bio predmetom odgovarajućega znanstvenoga istraživanja te su temeljna povijesnoumjetnička pitanja – preciznija analiza, atribucija, datacija, provenijencija i valorizacija (uz mnoge druge nepoznate podatke) – bila otvorena.

Kao predmet, časoslov zahtijeva poznavanje liturgike i osnovno teološko razumijevanje njegovih dijelova. Prvo poglavlje je stoga posvećeno nastanku i razvoju časoslova, njegovoj strukturi i sadržaju. Ukratko je razmotren socijalni kontekst,

istaknuta uloga i značenje časoslova u kasnom srednjem vijeku i opisan postupak izrade i iluminiranja rukopisa.

Drugo poglavlje posvećeno je pariškoj sitnoslikarskoj situaciji tijekom 15. stoljeća, stvaralaštvu sitnoslikarâ i njihovih radionica koji su obilježili ikonografska rješenja i oblikovna načela. Posebna je pozornost posvećena pitanjima odnosa invencije, predložka i ustaljenih ikonografsko-kompozicijskih rješenja, jer odgovori na njih ključni su za razumijevanje umjetničkoga stvaralaštva u Parizu krajem 15. stoljeća, točnije prostorno-vremenskih okolnosti u kojima je *Strossmayerov časoslov* nastao.

Središnje poglavlje *Strossmayerov časoslov* sadrži nekoliko zasebnih cjelina. U prvoj cjelini predstavljena je povijest istraživanja i izlaganja rukopisa u kojem je s muzeološkoga aspekta istaknuta uloga *Časoslova* kao reprezentativnoga dara na samom otvorenju Galerije i njegovo mjesto *a parte* na izložbama. Zasebno je obrađena provenijencija rukopisa, a podaci dobiveni provedenom tekstovnom analizom i analizom heraldičkih insignija i signatura te istraživanjem arhivskih izvora interpretirani su. Na taj je način bilo moguće suziti krug oko mjesta podrijetla rukopisa (Pariz, točnije mjesta njegova korištenja (Saintes?) i mogućega tijeka njegova "kretanja" kroz različite ruke odnosno zbirke do trenutka ulaska u zbirku Strossmayerove galerije. Identificiranjem monograma utvrđeno je da se *Časoslov* nalazio u vlasništvu Henrija d'Orléansa, vojvode od Aumalea tijekom druge polovice 19. stoljeća, a arhivskim istraživanjem da je rukopis prešao u biskupovo vlasništvo u svibnju 1877. godine. Ujedno je utvrđeno da *Strossmayerov časoslov* nije nastao kao tipsko djelo za tržište, nego kao narudžba imućnjega vjernika.

Analiza sitnoslika, knjižni opis rukopisa, njegova materijalna stanja te opis strukture i organizacije iluminiranih stranica središnji su i najveći dio rada. Unutar posebnih cjelina obrađen je svaki od glavnih dijelova *Časoslova*. Na početku svake cjeline istaknute su osnovne tekstovne odlike i tradicionalni izbor iluminacija pojedinoga dijela *Časoslova*. Svakoj pojedinoj sitnoslici pristupilo se kao samostalnom umjetničkom djelu uz naznaku stilskih i ikonografskih poveznica i uzora,

te je utvrđena tradicija dviju radionica pariških sitnoslikarā. Sitnoslike Kalendara mogu se približiti načinu Majstora Karla VIII., a ostale sitnoslike *Strossmayerova časoslova* otkrivaju kao autora Majstora Jacquesa de Besançonu čiji je autorski pečat prisutan i prepoznatljiv i na manjim sitnoslikama historijsko-narativnih bordura, Molbenica i historijskih inicijala, iako se ne može u potpunosti otkloniti mogućnost da je u njihovoj izradi sudjelovao pomoćnik ili više njih. Usporedba strukture *Strossmayerova časoslova* sa srodnim rukopisima potvrđuje te veze. Na temelju strukture Kalendara i značajki sitnoslika u *Časoslovu* moguće je datirati rukopis nakon 1491. godine. Posljednja cjelina posvećena je ikonografskim posebnostima sitnoslika koje se većinom rješenja uklapaju u očekivane i mnogo puta ponavljane ikonografije u francuskome slikarstvu posljednjih desetljeća 15. stoljeća (za neke teme i ranije). Ipak, sitnoslike kriju i ikonografske zanimljivosti među kojima je istaknuto rješenje stranice sa sitnoslikama za Pokajničke psalme koja je prepoznata kao izvorni doprinos sitnoslikarevu opusu u smislu ikonografske invencije, pogotovo s obzirom na povijesni kontekst u kojem se može protumačiti.

U zaključku su sažeti rezultati istraživanja na temelju kojih je moguće vrednovati *Strossmayerov časoslov* u kontekstu pariškoga slikarstva krajem 15. stoljeća i razumjeti njegovo značenje unutar zbirke starih majstora Strossmayerove galerije i šire, unutar hrvatske sitnoslikarske baštine. x

SUMMARY: THE STROSSMAYER HOURS AT THE CROATIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES

The dissertation examines The Strossmayer Hours, a rare and, in the context of Croatian artistic heritage, extremely valuable work of 15th century book illumination. Apart from several incidental mentions, it has remained for the most part obscure. Close examination of each illumination has revealed affinities with two Paris workshops, that of the Master of Charles VIII, whose manner is close to illuminations in the Calendar, and the workshop of Master of Jacques de Besançon, who is identified as the author of the remaining illuminations, suggesting the possible

dating of the manuscript after 1491. The reconstruction of the manuscript's provenance was attempted by text analysis and the examination of heraldic insignia and archival documents (from its origin in Paris through the ownership of Henri d'Orléans in the second half of the 19th century, and finally the passage to Bishop Strossmayer in May 1877).

ZAGREB

**Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti**

Kandidatkinja:

**JERICA ZIHERL, povjesničarka umjetnosti,
voditeljica Galerije Rigo u Novigradu**

Mentor: dr. sc. Zvonko Maković, izv. prof.

**Naslov disertacije: ANTUN MOTIKA -
RAZDOBLJE OD 1930. DO 1953. GODINE
(OD "PARIŠKE ŠKOLE" DO "INTIMISTIČKE"
KONCEPCIJE MODERNIZMA)**

Povjerenstvo za obranu disertacije:

1. dr. sc. Frano Dulibić, docent (predsjednik)

2. dr. sc. Zvonko Maković, izv. prof.

3. dr. sc. Tonko Maroević, znan. savj.

Datum obrane disertacije: 10. srpnja 2008.

SAŽETAK

Antun Motika (Pula, 1902. - Zagreb, 1992.) jedan je od umjetnika kojemu je određeno značensko mjesto, nažalost još uvijek samo unutar nacionalne historiografije, a čija su djela, opusi, faze podložni interpretacijama svojstvenima trenutnom stanju (povijesno)umjetničke discipline. Bez obzira na to što se o njemu razmjerno dosta pisalo, o čemu svjedoči opsežna bibliografija, tek izložba priređena 2002. godine u Klovićevim dvorima o 100. obljetnici rođenja i desetogodišnjici smrti, kao i uvrštenje u avangardističke preglede na izložbama u Varaždinu 2006. te u Rijeci i Za-

grebu 2007., pokazali su svu kompleksnost njegova stvaralačkoga puta. Kao aktivna umjetnička komponenta, kojoj možemo, s obzirom na životni vijek, pripisati ulogu duga trajanja, Motika je bio suputnikom razvojnih procesa hrvatske likovnosti, a ostao je dosljedan svojem prepoznatljivome rukopisu. Već je Mića Bašičević skrenuo pozornost na "Motikinu metodu", što je nacionalna historiografija razmatrala pretežno kao analizu njegova slikarstva i pri tome ustrajala na stilskim pitanjima. Međutim, Motikina je produkcija brojna i razučena na umjetničke tehnike, tako da se ni danas ne može utvrditi točno stanje. Stoga je "Motikina metoda" zahvalno područje istraživanja koje bi moglo pokriti različite tematske sklopove i područja. Tako je i ova doktorska radnja imala kao cilj prikazati, s pomoću interdisciplinarnih i interpretacijskih metoda, karakteristične sastavnice povijesnoga, umjetničkoga i kulturološkoga okruženja Antuna Motike od početka pa do polovice 20. stoljeća, pri čemu se nastojalo upozoriti na posebnosti, različitosti, ali i zajedničke osobine njegova stvaralaštva unutar nacionalne i (zapadno)europske umjetnosti. Razlog vremenskoga ograničenja je taj što se tradicionalna i suvremena historiografija slažu u tome da su pedesete godine 20. stoljeća prijelomno razdoblje nacionalne umjetnosti, a "Motikina metoda" jedan je od, onodobnih, najradikalnijih istupa iz tradicije mimetičkoga u domenu apstraktnoga iskaza. Uglavnom, kako smo pokušali sintetizirati, slikarski ciklus do 1953. predstavlja zaokruženu cjelinu, koja se potom razrađuje, dograđuje ili dobiva manirističke oblike, a umjetnik se sve više bavi skulpturama od stakla.

Struktura doktorskoga rada temelji se na dva pristupa. Prvi je klasičan kronološki pregled, u kojemu se izmjenjuju ili kombiniraju povijesne, zemljopisne, topografske, tipološke, oblikovno-analitične i ikonografske metode. Osobitu smo pozornost posvetili do sada gotovo nepoznatim Motikinim razdobljima - "istarskome" i zagrebačkom "ratnome" - te sagledavanju umjetnikova modernističkoga tijeka u kontekstu političkih, ideoloških i kulturoloških prilika hrvatskoga (jugoslavenskoga) i europskoga prostora. Drugi dio rada otvara likovnokritičarsku temu. Historiografskim pregledom hrvatske likovne kritike do

1953. godine prikazali smo što se i kako se pisalo o Antunu Motiki. Drugim riječima, kroz metodologiju rada sama je tema uvjetovala simbiozu ili sintezu povijesti umjetnosti i njezine teorije i likovne kritike, tj. spregu povijesnoga provjeravanja pozitivnoga materijala i kritičkoga suda o tom materijalu. Uz brojne popratne bilješke, u kojima, između ostaloga, navodimo ispravke ili dopune dosadašnjih podataka, tekst upotpunjuju i ilustriraju arhivski dokumenti, fotografije te reprodukcije djela. Pritom smo nastojali objaviti što više nepoznatoga, ili manje poznatoga, povijesnoga i umjetničkoga materijala. Stoga se zadaća ove radnje ogleda u objedinjavanju, (re)interpretiranju i (re)valoraliziranju određenoga razdoblja Antuna Motike te inkorporiranju njegova značenja i mjesta unutar kontinuiteta hrvatske umjetnosti 20. stoljeća. x

SUMMARY: ANTUN MOTIKA: 1930 - 1953
(FROM "THE SCHOOL OF PARIS" TO THE
"INTIMIST" CONCEPT OF MODERNISM)

Using interdisciplinary interpretative methods, the dissertation explores the characteristic elements of historical, artistic and cultural environment of Antun Motika (Pula, 1902 - Zagreb, 1992) from the beginning to the middle of the 20th century, with emphasis on particularities, differences, but also common features of his work within national and (Western) European art.